

27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ ÖNCESİNDE KURULAN “İHTİLAL ÖRGÜTLERİ” VE “DOKUZ SUBAY OLAYI”

Mustafa EKİNCİKLİ *

Alpaslan ŞAHİN **

Özet

Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde farklı dönemlerde, farklı amaçlara hizmet eden ihtilal örgütleri kurulmuştur. Bu örgütlerin temeli II. Dünya Savaşı'na dayanmakla birlikte 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ile zirve yapmıştır. Bu bağlamda ihtilal örgütlerinin oluşum süreci ve Dokuz Subay Olayı ile dağılımları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne giden süreçte etkili olan askeri grupları tahlil etmektir. Bu tahlil bize 27 Mayıs ve sonrasında gelişen olayları anlamada rehber olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, İhtilal Örgütleri, Dokuz Subay Olayı, 27 Mayıs 1960.

Abstract:

Several revolution organizations, which served different purposes in different periods, were established within the Turkish armed forces. The foundation of these organizations was based on the World War II, but it culminated with the May 27, 1960 Military Coup. In this context, this study attempts to evaluate the formation process of the revolution organization and their dissolution following the 9 Officers Events. The main purpose of this study is to analyze the military groups that were effective in the process of the May 27, 1960 Coup. This analysis will guide us in understanding the events that occurred on May 27 and after.

KeyWords: Coup, Organizations Of The Revolution, 9 Officers Event, May 27, 1960.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti, uzun uğraşlar sonucu 1946 senesinde çok partili hayata geçmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nden iktidarın başka bir partiye geçişi ise 1950 seçimlerinde olmuştur. Bu süreçte Demokrat Parti hem halkın hem de ordu mensuplarının desteğini almıştır. 1946 seçimlerinden önce Mareşal Fevzi Çakmak ve emekli 14 generalin Demokrat Parti saflarına geçişi, ordunun desteğine örnek gösterilebilir. Demokrat Parti'nin ordu mensuplarını aday göstermesi Ahmad tarafından; “...devletten gelen bir harekete karşı sigorta olacağını uman yeni bir parti için bu bir zaferdi.” şeklinde değerlendirilmiştir.¹ Ordunun Demokrat Parti'yi destekleme amacı ise iktidar ile birlikte Yüksek Kumanda Heyeti'nin de değişecek olmasıdır. Böylelikle üst kademeler boşaltılıp alt kademeler de yukarı yükselebilir ve ordu modernleşebilirdi.² Ordunun bu desteği 1950 seçimleri öncesinde

*Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, mekincikli@gazi.edu.tr.

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, alparslan29@windowslive.com.

¹FarozAhmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayınları, İstanbul 1966, s.149.

²Ümit Özdağ, *Ordu Siyaset İlişkileri: Atatürk ve İnönü Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri*, Bilge Oğuz, İstanbul 2006, s.159.

de devam etmiştir. Bu bağlamda Korg. Fahri Belen ve Alb. Seyfi Kurtbek Türk Silahlı Kuvvetleri'nden istifa ederek Demokrat Parti'den milletvekili adayı olmuşlardır.³

Demokrat Parti,14 Mayıs 1950 seçimlerinde halkın teveccühünü kazanıp seçimlerinde %53.59 oy alarak tek başına iktidar olma şansı yakalamıştır.⁴Demokrat Parti seçimleri kağıt üzerinde kazanmış olmasına rağmen, ordunun iktidarın devredilmesini engelleyeceği yönünde endişeleri olmuştur. Seçimlerden hemen sonra generallerin Ankara'da olağanüstü şekilde bir araya gelmesi bu kuşkuyu artırmıştır. Zira bazı generaller İsmet İnönü'yü ziyaret edip müdahale etmek için hazır beklemediklerini söylemiş; ancak İnönü bu teklifi reddetmiştir.⁵ Bu durum hakkında Celal Bayar yetkililerden bilgi almak için harekete geçmiştir. Öncelikle Demokrat Parti milletvekilleri emekli Alb. Kurtbek ve emekli Korg. Belen, Bayar ile görüşerek kendisine böyle bir müdahale olmayacağını teminatını vermiştir. Son olarak Genelkurmay Başkanı Org. Nafiz Gürman da Bayar ile görüşüp teminat vermiştir.⁶ Bu teminatlara rağmen; ordunun müdahale edeceği haberinin ertesi günü (6 Haziran 1950),Genelkurmay Başkanı Org. Nafiz Gürman'ın da dâhil olduğu 15 general ordudan emekli edilmiş, yerlerine atanan komutanlarla Yüksek komuta Heyeti değiştirilmiştir. Birkaç ay sonra da 150 albay daha emekli edilmiştir. Bu tasfiye Cumhuriyet tarihinde o güne kadar görülen en kapsamlı askeri tasfiyedir ve bir gençleştirme hareketinden çok, siyasi bir karar olmuştur. Zira tasfiye edilen subayların çoğunluğu Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakınlığı ile bilinmekteydi.⁷

Demokrat Parti'nin tasfiye sonrası Genelkurmay Başkanlığı makamına getirdiği Org. Nuri Yaramut, 20 Haziran 1950'de ordu içerisindeki katı tabakalaşmaya son vereceklerini ve orduya demokrasi getirileceğini açıklamıştır. Bu açıklama orduda değişiklik bekleyen genç subayları sevindirmiştir. Demokrat Parti'nin ordu içinde yapması beklenen reformu ise 8 Kasım 1952 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı makamına getirilen Seyfi Kurtbek tasarlamıştır. Bu reform tasarısında Türkiye'nin NATO'ya girişi ile orduyu yeniden düzenleme ihtiyacı etkili olmuş; birçok generalin emekli edilerek ordunun gençleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu durum alt rütbeli subayların hoşuna giderken; üst rütbeli subayları rahatsız etmiştir. 3 Mayıs 1953'te sunulan reform tasarısı Menderes'in generaller ile anlaşması üzerine rafa kalkmıştır. Zira Menderes bu süreçte generallere doğrudan meydan okumayı göze alamamıştır. Ardından Kurtbek de 27 Temmuz 1953'te görevinden istifa etmiştir.⁸

³Abdi İpekçi - Ömer Sami Coşar, **İhtilalin İcyüzü**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.12.

⁴ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (Birinci Bölüm)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.278.

⁵Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.151-152.

⁶ İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**, s.13.

⁷Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul 2004, s.24-25.

⁸Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.153-155; Demokrat Parti saflarından ilk ayrılık iktidarın 6. ayında Milli Eğitim Bakanı Avni Başman ile Bayındırlık Bakanı Fahri Paşa'nın istifası ile yaşanmıştır. İkili aşırı partici tutumlara ve keyfi uygulamalara dayanmamıştır. Bu Demokrat Parti saflarında yaşanan ilk ayrılık olarak değerlendirilir. (İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**, s.14-15). Ancak Kurtbek'in istifası ordunun Demokrat Parti'den beklediği reformun gerçekleşmeyeceğine işaret olarak görülebilir.

Demokrat Parti, 1950 öncesinde subayların beklediği ıslahatı gerçekleştirmekten uzak kalmış; hatta oy hakkı olmayan subaylara sırt çevirmiştir. Genç subaylar maddi ve manevi yönden sıkıntı çekerken; bunun sebebi olarak generallerin umursamaz davranışlarını görmüşlerdir. Bu sebeple meselenin halli için kendilerinin harekete geçmesi gerektiğini düşünmüşlerdir.⁹ 1954 yılına gelindiğinde Demokrat Parti üst rütbeli subaylar ile arasını gayet iyi tutarken; alt rütbeli subayları ihmal etmiştir. Bu sırada subaylar, artan hayat pahalılığına denk maaş alamamış ve ortalama yaşam standardının altına düşmüşlerdir. Ayrıca toplumda da orta ve alt sınıf ile zenginler arasında bir uçurum meydana gelmiştir. Bu durum orduda huzursuzluk yaratmış ve bir takım yeni yapılanmaların meydana gelmesine sebep olmuştur.¹⁰

1. 27 MAYIS 1960 ÖNCESİNDE İHTİLAL ÖRGÜTLERİ

1.1. Seyhan - Kabibay Örgütü

Yukarıda zikredilen konuların halledilmesine yönelik Demokrat Parti döneminde tespit edilen ilk örgüt,¹¹ 1954 yılı sonbaharında o sırada yüzbaşı olan Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan tarafından, Tuzla Uçaksavar Okulu'nda bir gece yarısı sohbetinde kurulmuştur.¹² Örgütün amacı Türkiye'yi daha ileri bir safhaya taşımak için hareket oluşturmak olmuştur. Bu harekettten kasıt; çağın gereklerine uygun, Atatürk ruhunu hazmetmiş bir toplum oluşturmaktır. İlk olarak bu iki Yüzbaşı tarafından oluşturulan örgüt, sırasıyla Yzb. Süreyya Yüksel, Yzb. Turan Okan ve Kur. Yzb. Nejad Kumuşoğlu'nun da katılımıyla beş kişiye ulaşmıştır. Ardından bu beşli, ilk toplantısını yapmış ve bir Başkanlık makamı oluşturmak yerine Genel Sekreter seçmekle yetinmiştir. Yapılan seçim neticesinde Yzb. Seyhan, Genel Sekreter seçilmiştir. Ardından örgütün bulunduğu okuldan başlayarak kadrosunu genişletmesine karar verilmiştir.¹³ Tuzla Uçaksavar Okulu'ndaki çalışmalar sonucunda örgüte üç yüzbaşı; Necati Ünsalan, Galip Yiğitgüden ve Suat Çöle katılmıştır. Ancak bu kadronun yeterli olmayacağını bilen teşkilat mensupları, genişleme için Seyhan'ın Harp Akademisi'ne gitmesine karar vermişlerdir.¹⁴

1.2. Yıldız Harp Akademisi Örgütü

Yıldız Harp Akademisi Örgütü, Seyhan-Kabibay örgütünün kadro ve amaç yönünden bir devamı niteliğini taşımaktadır. Mensup bulunduğu komite tarafından alınan karar üzerine

⁹ İpekçi-Coşar, **İhtilalin İçyüzü...**, s.16-17.

¹⁰ Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.157.

¹¹ Özdağ ilk olarak 1951 yılında Kur. Yar. Faruk Ateşdağ'ın böyle bir örgüt teşebbüsünde bulunduğunu aktarmıştır. Ancak örgüt ile ilgili detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Ayrıca 1952 yılında Harp Okulu öğrencileri tarafından Türkçü-popülist bir örgütün kurulduğunu yazmaktadır. (Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.75).

¹² Bayar, Seyhan'ın hatıralarında anlattığı örgütün kuruluş amacını ve tarihini tenkit etmektedir. Ona göre 1954 yılı gibi Demokrat Parti'nin altın çağını yaşadığı bir dönemde böyle bir örgütün kurulması garabete işaretli. (İsmet Bozdağ, **Celal Bayar: Bir Darbenin Anatomisi**, Emre Yayınları, İstanbul 2006, s.20).

¹³ Dündar Seyhan, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, s.42-47.

¹⁴ Seyhan, **Gölgedeki Adam...**, s.48-49

1955 yılında Yıldız Harp Akademisi'ne gönderilen Seyhan, burada teşkilata uygun gördükleri kimselere açılıp fikirlerini anlatmayı düşünmüştür. Yaptığı gözlemler sonucu sınıfının en kıdemlisi olan Bnb. Faruk Güventürk'e açılmıştır. Ancak bu açılma var olan bir örgüte davet etmek değil; bariz şekilde yeni bir örgüt kurma teklifi olmuştur. Ertesi gün yeni bir yemin metni yazıyormuşçasına, daha evvel Tuzla'da kurdukları örgütün yeminini tekrar kaleme almış; ardından ikisi de yemin ederek örgütü kurmuşlardır.¹⁵ Kuruluşun ardından örgüte ilk üye olarak Yzb. Kabibay alınmıştır. Örgüt üç kişi olduktan sonra en kıdemli üye Bnb. Güventürk Başkan, Yzb. Seyhan ise Genel Sekreter seçilmiştir. Bu seçimin ardından örgütün akademide faaliyete geçmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda sırasıyla Yzb. Orhan Erkanlı, Yzb. Suphi Gürsoytrak ve Bnb. Nuri Hazer örgüte alınmıştır.¹⁶

Örgüt birinci yılını tamamladığında Atatürkçüler Cemiyeti¹⁷ ismini almış ve kadrosu bir hayli genişlemiştir. Örgüt 14 kişiye ulaştıca artık çekirdek kadronun tamamlandığına; yeni alınacak üyelerin yalnız iki kişiyi tanınmasına karar verilmiş; fakat bu karara uyulmamıştır. Bir yılın sonunda ilk İhtilal Komitesi şu kişilerden oluşmuştur: *Kur. Alb. Naci Asutay, Kur. Alb. Faruk Ateşdağlı (Fahri Başkan), Bnb. Faruk Güventürk (Başkan), Bnb. Nuri Hazer, Bnb. Şükrü İlkin, Bnb. Rauf Gökçe, Bnb. İhsan Gürkan, Bnb. Necdet Üruğ, Bnb. Necmi Bek, Bnb. Rıza Akaydın, Yzb. Dündar Seyhan (Genel Sekreter), Yzb. Orhan Erkanlı, Yzb. Orhan Kabibay, Yzb. Suphi Gürsoytrak, Yzb. Mükerrerem Erensü, Yzb. Rifat Baykal, Yzb. Ahmet Yıldız.*¹⁸

1.3. Aydemir -Okan Örgütü

İstanbul'da Seyhan, çalışmalarını sürdürürken; Ankara'da 1956 yılında Kur. Bnb. Talat Aydemir ve Kur. Bnb. Sezai Okan ülke şartlarını değerlendirip bir örgüt kurulması fikri üzerinde karara varmışlardır. İkiliyi Kur. Bnb. Osman Köksal ve Kur. Bnb. Adnan Çelikoğlu da desteklemiştir. Neticede 1956 yılı Eylül ayında Okan'ın Yenişehir'deki evinde yapılan toplantıda örgüt resmen kurulmuştur.¹⁹ Merkezi Ankara olan bu örgütün asıl amacı cumhuriyeti, Atatürk ilkelerini ve demokrasiyi koruyup kollamak olmuştur. Gizli amacı ise Türk ordusunun çağın koşullarına göre organize edilmesidir. Bu amaçların tatbiki için derhal harekete geçilmesi ve beşer kişilik hücreler oluşturulması kararlaştırılmıştır.²⁰

1956 Ekimi itibariyle Yüksek Kumanda Heyetine başlayan Aydemir derhal faaliyete girişmiştir. Evvela örgüte Kur. Bnb. Rafet Aksoyoğlu alınmıştır. Onu Kur. Bnb. Fahrettin Ermutlu, Kur. Bnb. Halil Kayalı, Kur. Bnb. Şeref Olcay, Kur. Bnb. Halim Menteş, Kur. Bnb. İsmail Akgün ve Yarbay Mustafa Postalcıoğlu takip etmiştir. Bu süreçte kesin bir ihtilalden

¹⁵Seyhan, **Gölgedeki Adam...**, s.49-50.

¹⁶Seyhan, **Gölgedeki Adam...**,s.51.

¹⁷ Erkanlı 1955 yılında temellenen bu örgütün Atatürkçüler Cemiyeti adını aldığını ve hatta 27 Mayısı başaran örgütün bu örgüt olduğunu aktarmaktadır. (Orhan Erkanlı, **Anılar Sorunlar Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul 1972. S.12-14).

¹⁸Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.76-77.

¹⁹Bu toplantıya Adnan Çelikoğlu katılmamış, alınacak kararları kabul etmesi için Sezai Okan'a vekâlet vermiştir. (Talat Aydemir, **Hatıratım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.20); "**MBK'nin Çekirdeği Oluşmuştu**", **Milliyet**,27.05.1989, s.11.

²⁰ Uğur Mumcu, **İnkılap Mektupları**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1993, s.29.

bahsedilmemiş; yalnız orduda reform yapılması gerektiği dile getirilmiştir.²¹ Aydemir 1957 yılı Şubat ayında iki toplantı yaparak asıl gayelerini üyelere belli etmek istemiştir. Ermutlu, Aksoyoğlu, Kayalı ve Menteş her iki toplantıya da katılarak Aydemir ile aynı fikirde olduklarını göstermişlerdir. 1957 yılı Mart ayında ise Okan ve Çelikoğlu Yüksek Kumanda Akademisi'ne başlamıştır. Böylece Aydemir'in teşkilatının genişlemesi için bir kolaylık sağlanmıştır.²²

Aydemir, Harp Akademileri açılışı sırasında Kuleli Askeri Lisesi'nden arkadaşı Dünder Seyhan ile karşılaşmıştır. İkili birkaç temas sağladıktan sonra Aydemir, Seyhan'a ihtilal örgütü fikrini açmıştır. Seyhan ise habersizcesine onu dinlemiş ve düşünmek için süre istemiştir. Bu sürede durumdan mensup olduğu Komiteyi haberdar etmiş ve hareket tarzını belirlemiştir. Buna göre Aydemir'in Komitesine Yıldız Harp Akademisi Örgütü'nden Seyhan, Yıldız ve Kabibay'ın katılmasına karar verilmiştir.²³

Aydemir-Seyhan görüşmesinden kısa bir süre sonra Rafet Aksoyoğlu'nun Üsküdar'daki evinde (eski Mahmut Şevket Paşa Konağı'nda) bir toplantı düzenlenmiştir. Burada Sezai Okan, Ahmet Yıldız, Talat Aydemir, Rauf Gökçe, Orhan Kabibay, Dünder Seyhan ve ev sahibi Aksoyoğlu hazır bulunmuştur. Adnan Çelikoğlu ve Osman Köksal ise vekâletlerini Aydemir'e vermişlerdir. Toplantı sonucunda Aydemir Başkan, Yıldız Genel Sekreter, Okan ve Aksoyoğlu ise üye seçilmiştir.²⁴ Bu Komite 1957 yılı Ağustos ayına kadar faaliyet göstermiştir. Komitenin gayesi Atatürk'ün fikriyatına bağlı bir Türkiye inşa etmektir. Ayrıca toplantı sırasında üyeler Dünder Seyhan'ın yeni kaleme aldığını zannettikleri bir ihtilal metnini okuyup yemin etmişlerdir. Hâlbuki bu metin daha ilk Tuzla'da kurdukları Komite için hazırlanan metindir. Yemin metninde Türkiye menfaatine tespit edilen gayeleri uğrunda sonuna dek çalışacakları ifade edilmektedir.²⁵

1.4. Kocaş-Esengin Örgütü

1944 yılında bir Üsteğmen iken; ihtilal fikrine kesinlikle karşı çıkan Sadi Kocaş, 1956 yılında Kurmay Binbaşı olduğunda fikirleri değişmiştir. Ona göre Genelkurmay Başkanı veya Kara Kuvvetleri Komutanı etrafında toplanarak bir örgütlenmeye gidilebilirdi. Böylece ordunun kilit mevkileri ele geçirilip kendi fikirlerini hâkim kılabilirlerdi. Kocaş, bu fikrini Albay Kenan Esengin ile paylaşmıştır. İkili meseleyi konuştuktan bir hafta sonra Ankara merkezli örgütü kurmuştur. Örgüt kurulduktan bir hafta sonra Bnb. Baha Vefa Karatay, iki

²¹Aydemir, **Hatıratım...**, s.21.

²²Aydemir, **Hatıratım...**,s.22-23.

²³Komite evvela Seyhan ve Kabibay'ın katılmasını düşünmüş ancak Aydemir'in Yıldız ile teması üzerine onun da katılmasına karar vermiştir. (Seyhan, **Gölgedeki Adam...**,s.55-57).

²⁴ Seyhan Türkeş'in de vekâletini Aydemir'e verdiğini yazmaktadır. Bu sırada Türkeş Siirt'te, Köksal ise Ankara'da görev yapmaktadır..(Seyhan, **Gölgedeki Adam...**,s.58-59); Aydemir Köksal ve Çelikoğlu'nun vekâletini aldığını ifade etmektedir. (Aydemir, **Hatıratım**, s.23);Türkeş'in bu sırada bu komiteyle ilişkisine dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Zira onun 1958 yılı kışında Aydemir tarafından komiteye davet edildiği ve Alb. Faruk Ateşdağlı'nın tesiri ile komiteye katıldığı bilinmektedir. (Hulusi Turgut, **Şahinlerin Dansı: Türkeş'in Anıları**, ABC Yayınları, İstanbul 1995, s.92-94).

²⁵ Yemin Metni için bkz: Seyhan, **Gölgedeki Adam...**, s.59.

hafta sonra ise Alb. Faruk Ateşdağlı aralarına katılmıştır.²⁶ Ancak Faruk Ateşdağlı ve Baha Vefa Karatay'ın İstanbul'da başka örgütler ile bağlantısı olduğunu da bilmekteydiler.²⁷

İlk iş olarak örgütün çalışma prensipleri²⁸ belirlenmiştir. Bu prensiplerden birisinin kan dökmek ve memleket idaresine el koymamak oluşu oldukça ilgi çekicidir. Daha sonra ise Genelkurmay Başkanlığı Erkan Şubesi Müdürlüğünü elde etme veya oraya kendilerinden birisini yerleştirme gayreti başlamıştır. Bu hususta kendilerinden birisi oraya getirilecek olursa bu Baha Vefa Karatay'dır. Ayrıca örgütün başına geçmeleri için Tüm. Cavit Çevik²⁹ ve Cemal Tural ile görüşmek üzere Esengin görevlendirilmiştir. Çevik, "Bu kuşağa güvenim yok." diyerek teklifi reddetmiştir. Tural ise "Bu davaya inanıyorum, Bir er olarak bile çalışırım. Ama tanımadığım bir kadronun organizatörü olamam."³⁰ cevabını vermiştir. Erkan Şubesi Müdürlüğünün ele geçirilmesi için Kara Kuvvetleri Kumandanı Org. Nurettin Aknoz ile temas düşünülmüş; ancak hiç birisi bu temasa cesaret edememiştir. Ardından Org. Şahap Gürler ile temas görevi Kocaş tarafından üstlenilmişse de bu temastan da güvenlik gerekçesiyle vazgeçilmiştir.³¹

Kocaş, daha sonra İstanbul'da bir takım temaslarda bulunmuştur. Emekli Alb. Cemal Yıldırım'ın evinde emekli Korg. Fahri Belen ve Alb. Naci Aşkun ile tanışmıştır. Belen'in eski bir Demokrat Parti milletvekili ve bakanı olduğu halde hükümetten şikayeti onları bir hayli etkilemiştir. Kısa bir süre sonra gittiği Zürih'te Bern Ateşemiliteri Kemal Ar ile teması da onlara destek vermiştir.³² Kocaş ülkeye döndükten sonra Kur. Bnb. Cihat Akyol ile temas kurmuştur. Kocaş, önce nabız yoklamış; karşılığında Akyol, Güventürk ve Karatay ile ilişkisi olup olmadığını sormuş; zira bunların gizliliğe önem vermeden örgüt faaliyetlerini yürütmesini tehlikeli gördüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Samet Kuşçu ile de temas kurmamasını, ona karşı da temkinli olmasını söylemiş; nihayetinde de isminin gizliliği karşılığında örgüte girmeyi kabul etmiştir. Bu tavsiye sayesinde Kocaş, Kuşçu'nun kendisiyle irtibata geçmek istediği zaman temkinli davranmış ve ileride yaşanacak bir ihbardan kurtulmuştur. Ayrıca Kocaş, Polatlı Topçu Okulu'nda bulunan Güventürk ile de bu uyarı sayesinde temastan kaçınmıştır.³³

1.5. İlk Birleşik Örgüt

Aydemir 1957 yılı Nisan ayında Ankara'daki görevine, Genelkurmay Lojistik Başkanlığı Plan Şubesi'ne dönmüş; ilk iş olarak da Köksal'a İstanbul'daki faaliyetlerini anlatmıştır. Aydemir, Ankara'da Komite Üyesi Ermutlu'nun odasında Kur. Stajyer Topçu Pilotu Necmi Bek ile tanışmıştır. Necmi Bek, Ermutlu tarafından Aydemir'e Komiteye

²⁶Sadi Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar*, C:1, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara 1977, s.346-349.

²⁷Karatay'ın bu sırada hangi örgüte mensup olduğu bilinmemektedir.(Özdağ, *Menderes Döneminde...*, dipnotta s. 206); Ateşdağlı başka bir örgüt ile bağlantısı olduğunu açıkça söylemiş ancak bu örgüt ile ilgili hiçbir bilgiyi paylaşmamıştır. Ateşdağlı bu sırada Yıldız Harp Akademisi Örgütü'ne mensuptu. (Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*, s.349).

²⁸ Çalışma Prensiplerinin tamamı için bkz: Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*, s.349.

²⁹ Tüm. Cavit Çevik 1946 seçimleri öncesinde Harp Akademisinde kurulan örgütün lideriydi.

³⁰Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*,s.349.

³¹Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*, s.350.

³²Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*, s.350-351.

³³Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*, s.353-356.

alınmak üzere teklif edilmiştir. Burada yapılan görüşme sırasında Aydemir, Necmi Bek'in bir komiteye dahil olduğundan şüphe etmiştir. Ertesi gün ise Kur. Alb. Ateşdağlı ile yaptığı görüşmede bu şüpheleri büsbütün artmıştır. Aydemir Yıldız, Seyhan ve Kabıbay'ın da başka bir Komiteye dâhil olduğunu anlaması üzerine Ateşdağlı kendisine iki Komitenin birleşmesini teklif etmiştir.³⁴

Aydemir, bu durum karşısında derhal izin alıp İstanbul'a gitmiş; burada Seyhan ve Kabıbay ile görüşüp gerçeği öğrenmiştir. Seyhan birleşme teklifinde bulunmuştur; ancak bu Aydemir'in tek başına vereceği bir karar değildir. Aydemir Komitesi ile görüşerek onay almıştır. Bunun üzerine Aydemir, Aksoyoğlu, Okan, Kayalı, Güventürk, Seyhan, Kabıbay ve Yıldız bir araya gelmiştir. Taraflar birbirlerinin programlarını incelemiş; ancak o gün bir birleşme sağlanamamıştır. Bu sırada Aydemir'in yurtdışı görevi çıkmış, Komite Başkanlığını vekaleten Okan'a bırakmıştır. Aydemir, 28 Nisan 1957'de üç ay süreyle Hava Kur. Bnb. Halim Mentеш ile Paris'e gitmiş; bu sürede birleşme sağlanamamıştır. Dönüşlerinde ise iki Komite birleşmiş; yeni Komitenin Başkanlığına Güventürk, Genel Sekreterliğine Seyhan, üyeliklere ise Aydemir ve Aksoyoğlu seçilmiştir.³⁵

Birleşik Örgüt olarak 20 Ağustos 1957'de Erkanlı'nın evinde bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantı örgüt içi güven problemlerinin gün yüzüne çıkması bakımından önem arz etmiştir. Toplantıda Komite Başkanı Güventürk, istifa ederek ayrılmak istemiş; ancak Yıldız, Aydemir ve Aksoyoğlu kendisine engel olmuştur. Bu istifanın sebebi ise Köksal'ın kendisine itimat etmediğini Aydemir'den duyması olmuştur. Ancak Köksal kendisine güvendiğini, laflarının Aydemir tarafından çarpıtıldığını söylemiştir. Bu sebeple Aydemir iki dostun arasını açmakla suçlanmıştır. Bu durum ise Aydemir'in hiç hoşuna gitmemiştir.³⁶

1957 yılı Eylül ayında Mamak Zırlı Tugay Karargahında bir toplantı düzenlenmiştir. Burada Komitenin Hava Kuvvetlerinde etkisini artırmak üzere Genel Sekreter Seyhan görevlendirilmiştir. Ona yardımcı olması için ise Hava Bnb. Mentеш önerilmiştir. İkili 1957 yılı Eylül'ünde Ankara'da bir araya gelerek Hava Kuvvetlerine sızmaya başlamıştır. Bu toplantıda Güventürk'ün önerisi ile Yzb. Remzi Oral ve Mentеш'in tavsiyesi ile Kur. Yar. Mucip Ataklı örgüte dâhil edilmiştir.³⁷ Ayrıca Kara Kuvvetlerinden Kur. Yar. Ekrem Acuner, Kur. Bnb. Suphi Karaman ve Kur. Bnb. Remzi Kalaycıoğlu bu süreçte örgüte dâhil olmuştur.³⁸

Örgütün, Rami Kışlası'nda yaptığı bir sonraki toplantıda ise Köksal başka bir grupla bağlantısı olan bir Binbaşının kendileri ile temasa geçerek işbirliği önerisinde bulunduğunu söylemiş; ancak işbirliği kabul edilmediği sürece subayın ismini veremeyeceğini bildirmiştir. Öneri bahsedilen Komiteye mensup subayın isminin verilmemesi sebebiyle reddedilmiştir.³⁹

³⁴Aydemir, **Hatıratım...**,s.27-28.

³⁵Aydemir Paris'te iken orada bulunan Hava Kur. Yar. Mucip Ataklı komiteye girmiştir. (Aydemir, **Hatıratım...**,s.28-30); Köksal üyeliğe kendisi ile birlikte Aksoyoğlu'nun seçildiğini söylemektedir. Bu yönde Aydemir ile bir bilgi çelişkisi vardır. (Mumcu, **İnkılap Mektupları...**, s.39).

³⁶Mumcu, **İnkılap Mektupları...**,s.42-43.

³⁷Seyhan, **Gölgedeki Adam...**,s.61.

³⁸Aydemir, **Hatıratım...**,s.34.

³⁹Mumcu, **İnkılap Mektupları...**,s.43-44.

Köksal'ın bağlantı kurduğu örgüt mensubu Sadi Kocaş'tır. Kocaş, şifreli bir mektupla; *"İstanbul'da olacağını, Konak Oteli'nde onun için bir rezervasyon yaptırmasını ve görüşmeden memnun olacağını"* yazmıştır. Köksal ise cevaben yine şifreli; *"Konak Oteli'nde kalacağın oda ayrıldı. Ama ben İstanbul'da bulunamayacağım."* demiştir. Bu iki örgütün gizlilik şartını bozmadan birleşmeyeceği anlamına gelmektedir.⁴⁰

Rami Kışlası'ndaki toplantının ertesi günü Aydemir bizzat Köksal ile görüşüp bu ismi öğrenmek istemiştir. Köksal kimseye söylememesi şartı ile Kur. Bnb. Sadi Kocaş'ın ismini vermiştir. Aydemir daha sonra Rami Kışlası'nda arkadaşları ile buluşup Kocaş ile birlikte Bnb. Samet Kuşçu'nun da ismini vermiştir. Bu olayı da öğrenen Köksal, Aydemir'e karşı iyice güvensizleşmiştir.⁴¹ Ertesi gün Aydemir'in gelip Köksal'a müdahale kararı aldıklarını söylemesi ile Köksal'ın şüpheleri bir kat daha artmıştır. Köksal, böyle bir şey için uygun ortamın henüz oluşmadığını ve bu kararın kendi kafalarına göre alınamayacağını bildirmiş; tüm bu kuşkular üzerine de Aydemir Kore'den dönene kadar onunla irtibatı kesmiştir.⁴²

1.6. Er-Esin-Özdağ Örgütü

Er-Esin-Özdağ örgütü diğer bahsi geçen örgütlerden biraz farklı yapıdadır. Örgüt başlangıçta bir kültür derneği iken zamanla bir ihtilal örgütüne dönüşmüştür. Örgütün kurucuları Ahmet Er ve Numan Esin, Bursa Askeri Lisesi'nde birbirlerini tanıyan ve memleket meseleleri üzerine kafa yoran iki genç Subay adaydır. İkili bu okulda iken Türk kültürünün korunması amacıyla bir birlik oluşturmuştur. Bu birlik, bir ihtilal örgütü olmaktan çok bir kültür derneği mahiyetinde faaliyet göstermiştir. Daha sonra Harp Okulu'nda da ikili bu teşkilatı sürdürmüş; 1951 yılında Türkiye'ye gelen göçmenler için yardım faaliyetlerinde bulunmuş; bu sıralarda Piyade Atış Okulu'nda Yüzbaşı olan Alparslan Türkeş ile tanışmıştır. Bu tarihten sonra ise Türkeş'in faaliyetlerini takibe başlamışlardır. 1952 yılında ise Er, Esin ve Mehmet Rıfki Erdoğan Tanrı Dağı Yayınevi'ni kurarak Türkçü yayınlar yapmaya başlamıştır.⁴³

1950'li yılların başında Esin, bir ihtilal fikrine karşı çıkmıştır. Ordunun politik hayata doğrudan müdahalesini zararlı görmüştür. 1957 yılına dek bu fikrini savunmaya devam etmiştir.⁴⁴ Daha sonra Muzaffer Özdağ ile tanışan Esin, onunla memleket meselelerini tartışmış; ardından mesele ihtilale gelmiştir. Esin'in ihtilal fikrine karşı çıkmasına rağmen; Özdağ, sonunda onu ikna etmiştir. Ardından Harp Okulu'nda kurduğu ihtilal örgütünü açıklamıştır.⁴⁵ Ardından örgüte benzer fikri paylaşan Subaylar dâhil olmuştur. Bu örgütün oluşumunda ve Türkçü bir yapıda olmasında Türkeş'in etkisi büyüktür. Mehmet Rıfki Erdoğan da benzer açıklamaları yapmış; Hüseyin Nihal Atsız, Nejdet Sancar, Fethi

⁴⁰Kocaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a...*, s.376.

⁴¹Mumcu, *İnkılap Mektupları...*,s.44-45.

⁴²Mumcu, *İnkılap Mektupları...*,s.45-47.

⁴³ Ahmet Er, *27 Mayıs'tan 12 Eylül'e Hatıralarım*, Alternatif Yayınları, Ankara 2003.

⁴⁴ Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları*, Doğan Kitap, İstanbul 2005, s.55-56.

⁴⁵Özdağ örgütün kurucusu olarak Esin ve Özdağ'ı almıştır. (Özdağ, *Menderes Döneminde...*,s.87).

Tevetoğlu, Hikmet Tanyu, Remzi Oğuz Arık gibi Türkçü şahsiyetlerle irtibat içerisinde olduklarını da doğrulamıştır.⁴⁶

2. DOKUZ SUBAY OLAYI

1957 seçimleri öncesinde ülkede siyasi ortam bir hayli gergin hâl almıştır. İktidarın muhalefeti sindirme çabalarına karşın; muhalefet yekvücut olmuştur. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'nin 9 Eylül 1957 tarihli 13. Kurultayının ardından Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin katılımı ile “Birleşmiş Muhalefet Cephesi” oluşturulmuştur. Bu üç parti 1947’de Demokrat Parti’nin yayımladığı Hürriyet Misakını andıran *Hürriyet Andını* kabul etmiştir. Üç parti adına yayımlanan bu Ant ile seçimlere de tek parti halinde gidilmesi planlanmıştır. Fakat Menderes, bu tehlikenin farkına varmış; 13 Eylül’de seçim yasasında değişiklik yaparak partiler arasında bir güç birliği yapılmasına engel olmuştur.⁴⁷

Siyasi ortam bu şekilde gergin bir hal almışken; kurulan gizli örgütlerde de bir takım kıpırdanmalar yaşanmıştır. 1957 seçimleri öncesinde Birleşik Örgüt Mamak Zırhlı Tugay Karargâhında bir araya gelmiştir. Burada Komitenin daha aktif bir hale gelmesi ve harekete geçilmesi hususu tartışılmıştır. Bu bağlamda Tümğ. Cemal Tural ve Tümğ. Muharrem Kızıloğlu ile temas sağlanmış; ancak her ikisi de müdahale fikrine sıcak bakmamıştır.⁴⁸ Yine de darbe için nihai karar verilmesi adına bir altyapı çalışması yapılması istenmiştir. Bu sırada esas görev yeri Elazığ olan Aydemir Ankara’dan ayrılmıştır. Eğer bir müdahale kararı alınır; “*Yabancı memleketlere gidiş için Ankara’da lisan imtihanı açılıyor, acele yetiş...*” parolası ile Aydemir’e haber verilecektir. Aydemir bu haberi beklerken diğer yandan Elazığ’da görevli Kur. Bnb. Alparslan Türkeş ile sıkı dostluk kurmuş ve onun Komiteye alınması için Seyhan’a yazmıştır.⁴⁹ Aydemir’in beklediği müdahale haberi ise gelmemiştir. Zira Komite Ateşdağlı’nın Cumhuriyet Halk Partisi ile temas kurduktan sonra müdahale yönünde ilerlemesine karar vermiştir. Ateşdağlı, Cumhuriyet Halk Partisi Faik Ahmet Barutçu ile görüşerek fikirlerini İsmet İnönü’ye aktarmıştır. Fakat İnönü; “*Onlar böyle şeylere karışmasınlar, Cumhuriyet Halk Partisi seçimi mutlak kazanacaktır.*” diyerek onlara karşı çıkmıştır. Aslında İnönü’den böyle bir cevabın gelmesi, o günler teşebbüs edilebilecek hazırlıksız ve başarısız olması muhtemel bir müdahalenin önüne geçmiştir.⁵⁰

1957 seçimleri bu sıcak ortamda yapılmış ve Demokrat Parti %47.70 oy ile yeniden iktidarın sahibi olmuştur. Ancak Parti, 1954 seçimlerine göre %10.72 oy kaybetmiş ve ilk

⁴⁶İbrahim Metin, *İhtilalciler Hesaplaşıyor: 27 Mayıs 14’ler ve Dündar Taşer*, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul 2012. S.267-268.

⁴⁷Şerafettin Turan, *Türk Devrim TarihiIV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye(İkinci Bölüm)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.129-130.

⁴⁸Aydemir, *Hatıratım...*,s.34-35.

⁴⁹Aydemir, *Hatıratım...*,s.37-38;Necati Ünsalan da bu süreçte Türkeş’in Aydemir tarafından tavsiye edildiğini doğrulamaktadır. (“*Türkeş Aydemir’in Tavsiyesi İle Komiteye Kabul Edilmişti*”, *Akşam*, 03.08.1964, s.5); Özdağ, Türkeş’in 9 Subay Hadisesi ile ilgili soruşturmanın sürdüğü sırada merkez örgüte dahil edildiğini tespit etmiştir. (Özdağ, *Menderes Döneminde...*, s.106).

⁵⁰Seyhan, *Gölgedeki Adam...*,s.63-64.

defa %50'nin altına düşerek destek kaybetmiştir.⁵¹ Seçimlerden kısa süre sonra ise bir Kurmay Binbaşının ihbarı ile ülkede tedirginlik ortamı yaşanmıştır. Kur. Bnb. Samet Kuşçu Birleşik Örgüte mensup arkadaşları Bnb. Asım Ural, Yzb. Hasan Sabuncu, Bnb. Ata Tan ile temasa geçip; bir ihtilal Komitesine dâhil olmak istediğini belirtmiştir.⁵² Bnb. Ata Tan, Kuşçu ile görüşmesini kısa bir süre sonra Güventürk'e aktarmıştır. Bunun üzerine Kasım ayının bir Pazar günü Kuşçu, Tan ve Güventürk Taksim'de bir araya gelmiş; ihtilal hazırlıkları üzerine açıkça konuşmuştur. Bu konuşma daha sonra Orduevinde yemek yerken devam etmiş; onlara burada Yzb. Sabuncu da katılmıştır.⁵³ Bu sırada Orduevine gelen Köksal burada Kuşçu ile tanışmıştır. Yemek için masaya davet edilmesine rağmen; ertesi sabah görevi olduğunu söyleyip başka masada yemeğini yemiş ve ardından oradan uzaklaşmıştır.⁵⁴

Kuşçu diğer teması görevli bulunduğu İstanbul Boğaz Müstahkem Mevki Kumandanlığı 82. Piyade Taburundan Yzb. Kazım Özfırat ve Bnb. Ahmet Dalkılıç ile sağlamıştır. Kuşçu bu ikili ile yaptığı görüşmeler sonucu Alb. İlhami Barut ile tanışmıştır. 19 Aralık 1957 akşamı Özfırat'ın evinde bir araya gelmişler; burada ihtilal örgütüne ilişkin meseleleri konuşmuşlardır. Ancak Kuşçu'nun Barut'tan isim almak istemesi onu şüphelendirmiş olacak ki isim vermekten çekinmiştir.⁵⁵ İşin ilginç tarafı ise Kuşçu bu görüşmenin sabahı elinde delil olmadan ihbarda bulunmuştur.⁵⁶

20 Aralık 1957 Cuma günü Kuşçu, evvela Demokrat Parti Milletvekili Mithat Perin'den randevu istemiş; ancak bu mümkün olmayınca İstanbul Merkez Kumandanı Tümğ. Kazım Demirkıran'ın evine gitmiş; onu da evinde bulamamıştır. Ertesi gün Kuşçu, Demirkıran'ın evine gidip her şeyi anlatmış ve anlattıklarını da kâğıda not etmiştir. Ardından aynı ifadeyi Perin'e de anlatan Kuşçu ortadan kaybolmuştur. Perin, bu olayın akabinde derhal Menderes'e ulaşmaya çalışmışsa da başarısız olmuştur. 23 Aralık Pazartesi günü İçişleri Bakanı Namık Gedik'e ulaşabilmiştir. Bunun üzerine Gedik, derhal Kuşçu'nun bulunmasını istemiştir. Bu sırada Demirkıran da Başbakan'a ulaşmıştır.⁵⁷ Bu olay üzerine o gece İstanbul valiliğinde Demirkıran, Gedik, I. Ordu Müfettişi Org. Fazıl Bilge ve Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin bir toplantı yapmıştır. Gedik, ilgililerin derhal tutuklanmasını isterken; Ergin delil yetersizliği sebebiyle buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine yeterli delilin toplanması için Alb. İlhami Barut'un, Kuşçu tarafından konuşturulup ses kaydının alınmasına karar verilmiştir.⁵⁸

24 Aralık akşamı Kuşçu kendi evinde Barut ile görüşmüş; ancak istenilen netice alınamamıştır. Zira Alb. Barut bir şeylerden şüphelenmiş olacak ki üstü kapalı konuşmuştur.

⁵¹Turan, **Türk Devrim...**, s.133.

⁵²İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**, s.53-55.

⁵³İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**,s.56-57.

⁵⁴ Mumcu, **İnkılap Mektupları...**, s.49-50; Kocaş ise Köksal'ın kendi uyarısı sebebiyle masaya oturmadığını ve böylece kurtulduğunu yazmaktadır. Ancak Köksal'ın hatıratında böyle bir ibareye rastlanmamıştır. (Kocaş, **Atatürk'ten 12 Mart'a...**, s.393).

⁵⁵İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**,s.55-58.

⁵⁶ Samet Kuşçu hükümet ile olan bağlantısını Koraltan'ın gelini vasıtasıyla sağlamıştır. Suriye'nin ilk Cumhurbaşkanı Suphi Bereket'in kızı ile Koraltan'ın oğlu evliydi. Kuşçu ve Bereket aileleri ise Antakya'dan tanışıyorlardı. Kuşçu bilgileri evvela Suphi Bereket'in eşine anlatmış o da Koraltan'a bildirmiştir.(Refik Koraltan, **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs'a Demokratlar**, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.39).

⁵⁷ Sinan, Onuş, **Parola: İnkılap 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s.28-29.

⁵⁸İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**, s.59-61.

Dinlenen kayıttaki Barut'un sesi net olmamasına rağmen; Kuşçu'nun sesi gayet net şekilde anlaşmakta ve sanki bir itiraf niteliği taşımaktaydı. Kuşçu, tuzağa düşürüldüğünü düşünüp sinir krizi geçirmiş, bu sebeple o gece evine gönderilmiştir. 25 Aralık Sabahı Bnb. Kuşçu, Milli Savunma Bakanı Ergin ile görüşüp kendisine komplo hazırlandığını söylemiş; ardından ortadan kaybolmuştur.⁵⁹ Kuşçu, İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakipoğlu'na, ABD İstanbul Başkonsolosu ve CIA İstanbul İstasyon Şefi Laysır tarafından gelen ihbar ile yakalanmıştır. Zira Kuşçu can güvenliğinin tehdit altında olduğunu söyleyip onlara sığınmıştır. Bnb. Kuşçu yakalanıp Park Otel'e getirildikten sonra ise evvela subayların serbest bırakılıp izlenmesi düşünülmüştür. Ancak Bayar'ın kesin talimatıyla Bnb. Kuşçu'nun ismini verdiği dokuz subayın tutuklanmasına karar verilmiştir.⁶⁰

26 Aralık sabahı gün doğarken Bnb. Kuşçu'nun verdiği isimler tutuklanmıştır. Ancak bu isimler Kuşçu'nun irtibatında olduğu iki ayrı Komiteye aittir. Alb. Barut, Yzb. Özfırat, Bnb. Dalkılıç teşkilat yapısı bilinmemekle birlikte aynı Komiteye mensuptur. Yar. Güventürk, Bnb. Ural, Alb. Aşkun, Bnb. Tan ve Yzb. Sabuncu ise Birleşik Komiteye mensuptur. Listede yer alan diğer isim emekli Alb. Cemal Yıldırım'dır.⁶¹ Kuşçu onun adını tamamen tahmin ile vermiştir. Zira Yıldırım ordudan ayrılmadan evvel Kuşçu onun öğrencisi olmakla birlikte ihtilal meselelerini sık sık konuşmuşlardır. Fakat Yıldırım'ın emekli olması sebebiyle böyle bir teşkilata fiilen mensup olması mümkün değildir.⁶²

Tutuklamalar 27 Aralık 1957 günü Milli Savunma Bakanı Emir Subayı Bnb. Adnan Çelikoğlu tarafından Bnb. Seyhan'a telefon ile "*Makarios'u tevkif ettiler. Arkadaşlara söyle tedbirli olsunlar. Üzerlerinde vesika ve saire bulundurmasınlar.*"⁶³ şeklinde bildirilmiştir. Tutuklamalar sırasında delil olabilecek Bnb. Tan'a ait cep defteri tevkif edildiği sırada Alb. Zeki Akdan'ın marifetiyle sobaya atılarak yakılmıştır.⁶⁴ Ayrıca Yar. Güventürk'ün masasından çıkan evraklar da Alb. Adil Türkoğlu tarafından imha edilmiştir.⁶⁵

Dokuz Subay Olayı'nın tahkikatını Hakim Tuğg. Arit Onat yürütmüş ve olayın ilk safhası dört ay kadar sürmüştür. Bu süreçte tutuklu subayların ağzından türlü şekillerde laf alınmak istense de başarısız olunmuştur.⁶⁶ Bu süreç devam ederken yeni Milli Savunma

⁵⁹ Kuşçu kaçarken o sırada yedek subaylığını yapan Zeki Müren'den aracını istemiş ancak Müren aracının orada olmadığını söyleyerek vermemiştir. (İpekçi-Coşar, **İhtilalin İçyüzü...**, s.61-64).

⁶⁰ Cüneyt Arcayürek, **Darbeler ve Gizli Servisler**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989, s.29-31; Arcayürek'in eserinde Laysır olarak geçen bu isim İpekçi- Coşar'ın eserinde Mr. Larry olarak geçmektedir. (İpekçi-Coşar, **İhtilalin İçyüzü...**, s.64).

⁶¹ Cemal Yıldırım 1957 seçimleri öncesi ordudan emekli olup Cumhuriyet Halk Partisi saflarına katılmıştır. Onun istifası ile birlikte birçok subay onu takip etmiştir. Bu hareket Cumhuriyet Halk Partisi'yi sevindirirken, Demokrat Parti'yi tedirgin etmiştir. Zira 1946 seçimleri öncesinde olan durumun benzeri yaşanıyordu. (Ahmad, **Demokrasi Sürecinde...**, s.157).

⁶² İpekçi-Coşar, **İhtilalin İçyüzü...**, s.65-67.

⁶³ Makarios, Güventürk'ün kodadıdır. (Seyhan, **Gölgedeki Adam...**, s.66).

⁶⁴ İpekçi-Coşar, **İhtilalin İçyüzü...**, s.69.

⁶⁵ Özdağ, **Menderes Döneminde...**, s.103.

⁶⁶ Tutuklu olan subaylar evvela işkencelere maruz kalmıştır. Bu netice vermeyince birbiriyle görüştürülmeyen tutuklular dinleme cihazı yerleştirilen koridorda görüştürülmüştür. Ancak subaylar bunun bir tuzağ olduğunu anlayarak ipucu vermekten kaçınmıştır. Hatta verecekleri ifadeleri birbiriyle paylaşmış ve tutarlı hale getirmişlerdir. (İpekçi-Coşar, **İhtilalin İçyüzü...**, s.70-71).

Bakanı Ethem Menderes'e yeni bir ihbar mektubu gelmiştir. Bu ihbarda Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Rıza Akaydın ve okunamayan bir isim daha yer almaktaydı.⁶⁷ Bu ihbar haberini Çelikoğlu, derhal Ahmet Yıldız'a bildirmiştir. Yıldız da Seyhan vasıtasıyla ismi geçen Subaylara bildirmiştir. Bunun üzerine Alb. Ateşdağlı ve Org. Şahap Gürler bu Subayları soruşturma öncesi ağız birliği yapmak üzere hazırlamıştır. Üç Subayın sorgusunu Arif Onat yapmış; fakat bir netice elde edememiştir. Son olarak üç Subay Tümğ. Cemal Tural başkanlığında ki mahkemeye çıkmış ve aklanmıştır.⁶⁸ Hadisenin başlangıcında tutuklanan 9 subaydan 8'i ise 26 Mayıs 1958 tarihinde Tümğ. Cemal Tural başkanlığındaki mahkemede beraat etmiştir. İhbarı yapan Samet Kuşçu ise "*orduyu isyana teşvik*" suçundan iki yıl hapis cezası almıştır. Demokrat Parti yönetimi ise bu süreçte Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'i görevden alarak; yerine Ethem Menderes'i getirmiştir. Ancak Demokrat Parti yönetimi olayda bir neticeye ulaşamamıştır.

Dokuz Subay Olayı ile ihtilal örgütleri kendi kabuklarına çekilmek zorunda kalmıştır. Hatta Osman Köksal bu sebeple Aralık 1957 ile Şubat 1959 tarihleri arasındaki dönemi "*Sus-Pus Dönemi*"⁶⁹ olarak adlandırmıştır. Bu süreçte olayda kendi örgütlerinden bir subay olmamasına karşın Kocaş Örgütü de tedirginlik yaşamıştır. Kocaş, bu olay sonrasında faaliyete son vermeyi teklif etse de bu teklif Suphi Karaman tarafından reddedilmiştir.⁷⁰ Sezai Okan da Erkanlı ve Gürsoytrak'ın tutuklanmasıyla çalışmalarının yaklaşık bir sene yavaşladığını ifade etmiştir.⁷¹ Bu sırada tedirginlik yaşayanlardan birisi de Talat Aydemir'dir. Aydemir, her ihtimale karşı ailesini Türkeş'e emanet etmiştir. Türkeş de çocuklarını kendi çocukları ile eş değer tutacağına söz vermiştir. Bu sebeple o yıllarda Türkeş'ten övgüyle bahsetmiştir.⁷²

27 Mayıs sonrası özellikle ihtilalci Subayların hatıralarının yayımlanması, dönem ve Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin üzerinde şüphelerin doğmasına sebep olmuştur. Celal Bayar, Şemi Ergin'i darbecilerle işbirliği yapmakla suçlamıştır. Bayar'a göre, Ergin Güventürk tarafından bir ihtilal örgütüne davet edilmiş ve bu örgüte girmeyi kabul etmemesine karşın; durumu hükümete de bildirmemiştir. Bu sebeple de darbeciler ile işbirliği yaptığı düşünülmektedir.⁷³ Bayar, ayrıca bu olayda Menderes'in de gerekli ehemmiyeti vermediğini söylemektedir. Olayda 1946'da Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı kendilerine darbe teklifinde bulunan Cemal Yıldırım bulunmasına rağmen; Menderes'in olaya gerekli önemi vermediğini aktarmaktadır.⁷⁴ Bayar, aslında Menderes'in tutumunu da Ergin'in

⁶⁷ Okunamayan isim Dündar Seyhan'a aittir. Bunu Çelikoğlu fark etmiş ancak saklamıştır. (İpekçi-Coşar, **İhtilalin İcyüzü...**, S.71-72).

⁶⁸ Ahmet Yıldız, **İhtilalin İçinden: Anılar Değerlendirmeler**, Alan Yayıncılık İstanbul 2001, s.156-157.

⁶⁹ Mumcu, **İnkılap Mektupları...**, s.47.

⁷⁰ Kocaş, **Atatürk'ten 12 Mart'a...** 392.

⁷¹ "9 Subayın Tutuklanması Şok Oldu", **Milliyet**, 28.05.1989, s.11

⁷² Aydemir, **Hatıratım...**, s.39.

⁷³ Bozdağ, **Bir Darbenin...**, s.55-56.

⁷⁴ Celal Bayar, (der: İsmet Bozdağ), **Başvekilim Adnan Menderes**, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1986, s.119-120.

değiştirdiğini düşünmektedir. Bu konuda Menderes'e gerekli telkini yapmasına rağmen onu ikna edememiştir.⁷⁵

Bayar'ın bu konudaki iddialarına Milli Savunma Bakanı Ergin'in Emir Subayı Çelikoğlu'nun hatıratlarında cevap aramak gerekmektedir. Zira Çelikoğlu, Ergin ile Güventürk görüşmesini sağlayan kişidir. Güventürk o gün komite adına Bakan ile görüşmüş ve orduda yapılması istenen reformları aktarmıştır. Hatta bu teklifler bir Kanun Teklifi şeklinde kendisine aktarılmıştır. Burada Ordu Yardımlaşma Kanunu, ordunun gençleştirilmesi gibi hususlar yer almıştır.⁷⁶ Dokuz Subay Olayındaki Ergin-Güventürk ilişkisi ile ilgili soru işaretlerinin sebebi Güventürk'ün olayları daha sonra anlatırken değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Olay sonrasında bakan Ergin, Güventürk'ün kendisine "*Tabancamla emrinizdeyim.*" dediğini söylemiştir. Ancak "*Başımıza geçin; ihtilal yapalım.*" şeklinde bir ifadesi olmamıştır. Güventürk, daha sonra bunu bir ihtilal teklifi olarak aktarmıştır.⁷⁷ Ayrıca Bayar, Erkanlı'nın anılarında olay sonrası örgütün telaşını aktarmasından yola çıkarak; "*Anlaşıyor ki olayın üzerine biraz daha gitseydik, belki de Türkiye 27 Mayıs kazasına hiç uğramayacaktı!*"⁷⁸ demiştir. Buna karşılık Erkanlı bu gibi iddiaları reddetmiş; "*Belki benim de dâhil olacağım üç beş Subay daha tutuklanır; ama 27 Mayıs yine olurdu.*"⁷⁹ şeklinde düşüncesini belirtmiştir.

SONUÇ

Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu Subaylar, ordu içerisinde bir reform yaşanması için Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının değişmesi gerektiğine inanmıştır. Bu inancın tatbiki için 1946 seçimleri öncesi Mareşal Çakmak ve onu takiben birçok emekli General Demokrat Parti'ye geçmiştir. Bu destek 1950 seçimlerinde de devam etmiş; Korg. Fahri Belen ve Alb. Seyfi Kurtbek ordudan istifa edip, Demokrat Parti'den aday olmuştur. Bu ikilinin ordunun temsilcisi olarak ilk kurulan Hükümetlerde Bakanlıklara getirilmesi, Subayların umutlarını yeşertse de kısa sürede bu umutların solmasına sebep olmuştur. Zira Milli Eğitim Bakanı Avni Başman ile Bayındırlık Bakanı Belen göreve getirildikten altı ay sonra istifa ederek Demokrat Parti saflarındaki ilk ayrılığı meydana getirmişlerdir. Ordu reformu ile ilgilenen Kurtbek ise 1952 yılı Kasımında Milli Savunma Bakanı yapılır yapılmaz derhal işe koyulmuştur. Ancak Kurtbek'in ortaya koyduğu reform tasarısı Generallerin hoşuna gitmeyince; Demokrat Parti ordu üst kademesinden taraf olup alt rütbeli Subaylara sırt çevirmiştir. Bunun üzerine ordunun içinden gelen ve bir bakıma onları temsil eden Kurtbek de Demokrat Parti saflarından ayrılmıştır.

Yukarıda zikredilen sürecin hemen ardından Demokrat Parti'ye beslenen umutların tükendiğini ve Demokrat Parti'ye karşı ordu içerisinde bir takım gizli örgütlerin kurulduğunu görmekteyiz. Bunun açıkça iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ordunun beklediği

⁷⁵ Bozdağ, *Bir Darbenin...*,57-58.

⁷⁶ Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.85-87.

⁷⁷ Çelikoğlu, *Bir Darbeci...*, s.92-93.

⁷⁸ Bozdağ, *Bir Darbenin...*,s.80.

⁷⁹Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, Güneş Yayınları, İstanbul 1987, s.12.

reformların gerçekleşmemiş olması; bir diğeri ise halkın sefaletinin sonlanmaması olmuştur. Buradan da anlaşılmalıdır ki ordu mensupları başlangıçta Demokrat Parti'yi beklediği reformların uygulayıcısı olarak görmüş; fakat Partinin bunu gerçekleştiremeyeceğini anlayınca da harekete geçmiştir. Bu bağlamda birçok örgüt kurulmuş ve 27 Mayıs'a kadar aktif olarak faaliyet göstermiştir. Bu örgütleri de kuruluş amacına göre üçe ayırmak gerekir: Bunlardan ilki, *Birleşik Örgüt* adını alan ve Demokrat Parti'yi devirip yeniden seçimlere gitmek isteyen örgüttür. İkincisi iktidarı devirmeden yalnız yüksek kumanda heyetini uyandırıp; orduda reform yapılmasını isteyen *Koçuş-Esengin Örgütü*'dür. Son örgüt ise sivil iktidara karşı bir süre askeri yönetimin başta kalmasını isteyen, çoğunluğunu genç Subayların oluşturduğu *Er-Esin-Özdağ Örgütü*'dür.

Amaçları her ne olursa olsun Demokrat Parti yönetimini yıkmaya, değiştirmeye yönelik bir takım yapılanmalar 1954'lerden beri var olmuştur. Ancak 1957 seçimleri sonrası gergin siyasi atmosferin yaşandığı günlerde Bnb. Kuşçu tarafından, birisi *Birleşik Örgüt*; diğeri deşifre edilmemiş *başka bir örgüt* ortaya çıkarılmak istenmiştir. Aslında Kuşçu, başlangıçta bu örgütlere dâhil olmak için uğraşmış; fakat muvaffak olamayınca nedeni bilinmez bir şekilde ihbarda bulunmuştur. İşte Demokrat Parti yönetiminin 27 Mayıs'a ulaşmasında dönüm noktalarından birisi bu ihbarı nasıl değerlendirdiği olmuştur. Milli Savunma Bakanı Ergin, elde delil olmadığı için tutuklamalara karşı olmuş ve bu durumun ordu içerisinde yaratacağı infiali düşünmüştür. Bu sebeple itidalli davranılması gerektiği hususunda Başbakan Menderes'i de ikna etmiştir. Ergin, bu tavrı sebebiyle de soruşturmalar sürerken görevinden uzaklaştırılmıştır. İçişleri Bakanı Gedik'e gelince; kendisine verilen tavsiye ile Subayları tutuklamadan yalnız onların izlenmesini istemiştir. Fakat Bayar, sert tedbirler alarak Subayların derhal mahkemeye sevki yolunda ısrarcı olunca o da Bayar ile birlikte olmuş ve soruşturmaları başlatmıştır.

Askerin askere yargılatıldığı bir mahkeme sonucunda ise tutuklanan Subaylar serbest kalırken; ihbarı yapan Kuşçu hapis cezası almıştır. Sürecin başında ihtilal örgütleri paniğe kapılıp, faaliyetlere son vermeyi dahi düşünmüştür. Ancak ortalığın sakinleşmesi ile gizlenen hücre yapılanmaları meydana çıkmıştır. Bu süreç aslında örgütlerin gizlilik faaliyetlerini gözden geçirmesine ve yeniden yapılanmasına bilmeden de olsa olanak sağlamıştır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki eğer Gedik'e tavsiye edilen yöntem izlenseydi ve subaylar uzaktan izlenseydi en azından adı geçen örgütler gün yüzüne çıkabilirdi. Belki 27 Mayıs engellenemezdi; ancak bu örgütlerin 27 Mayıs'ta varlığı söz konusu olmazdı. Hele ki 27 Mayıs'ı icra eden kadroyu barındıran *Birleşik Örgütün* ortaya çıkarılması birçok şeyi değiştirebilirdi.

KAYNAKÇA

AHMED, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Hil Yayınları, İstanbul 1966.

ARCAYÜREK, Cüneyt, **Darbeler ve Gizli Servisler**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1989.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 70 Kasım- Aralık 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

AYDEMİR, Talat, **Hatıratım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

BAYAR, Celal, (Der: İsmet Bozdağ), **Başvekilim Adnan Menderes**, Tercüman Gazetesi, İstanbul 1986.

BOZDAĞ, İsmet, **Celal Bayar: Bir Darbenin Anatomisi**, Emre Yayınları, İstanbul 2006.

ÇELİKOĞLU, Adnan, **Bir Darbeci Subayın Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

ER, Ahmet, **27 Mayıs'tan 12 Eylül'e Hatıralarım**, Alternatif Yayınları, Ankara 2003.

ERKANLI, Orhan, **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, Baha Matbaası, İstanbul 1972.

....., **Askeri Demokrasi**, Güneş Yayınları, İstanbul 1987.

ESİN, Numan, **Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları**, Doğan Kitap, İstanbul 2005.

İPEKÇİ, Abdi- COŞAR, Ömer Sami, **İhtilalin İçyüzü**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

KOCAŞ, Sadi, **Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar**, C:1-4, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara 1977.

KORALTAN, Refik, **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs'a Demokratlar**, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

METİN, İbrahim, **İhtilalciler Hesaplaşıyor: 27 Mayıs 14'ler ve Dündar Taşer**, Töre Devlet Yayınevi, İstanbul 2012.

MUMCU, Uğur, **İnkılâp Mektupları**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1993.

ONUŞ, Sinan, **Parola: İnkılâp, 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003.

ÖZDAĞ, Ümit, **Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Kitapları, İstanbul 2004.

....., **Ordu Siyaset İlişkileri: Atatürk ve İnönü Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri**, Bilge Oğuz, İstanbul 2006.

SEYHAN, Dündar, **Gölgedeki Adam**, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966.

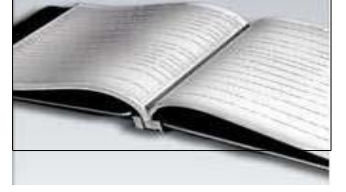
AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 70 Kasım- Aralık 2018

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (Birinci Bölüm)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.

....., **Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (İkinci Bölüm)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.

TURGUT, Hulusi, **Şahinlerin Dansı, Türkeş'in Anıları**, ABC Yayınları, İstanbul 1995.

YILDIZ, Ahmet, **İhtilalin İçinden: Anılar Değerlendirmeler**, Alan Yayıncılık, İstanbul 2001.

“Türkeş Aydemir’in Tavsiyesi İle Komiteye Kabul Edilmişti”, **Akşam**, 03.08.1964.

“9 Subayın Tutuklanması Şok Oldu”, **Milliyet**, 28.05.1989.

“MBK'nin Çekirdeği Oluşmuştu”, **Milliyet**, 27.05.1989.